

Paris : OECD (2023). *Trade and Technology Dependencies: The Case of China*. Paris: OECD.

Reuters (2024, May 27). *China sets up third fund with \$47.5 bln to boost semiconductor sector*. <https://www.reuters.com/technology/china-sets-up-475-bln-state-fund-boost-semiconductor-industry-2024-05-27/>

Reuters (2025, March 12). *China's ICBC Launches \$11 Billion Technology Innovation Fund*. <https://www.reuters.com/business/finance/chinas-icbc-launches-11-billion-technology-innovation-fund-2025-03-12/>

SystemSolution. *Kytai zavershyv formuvannia svoiei systemy suputnykovoi navihatsii BeiDou* [China has completed the formation of its BeiDou satellite navigation system]. <https://systemnet.com.ua/novini/kitaj-zavershiv-formuvannya-svoyei-sistemi-suputnikovoi-navigacii-beidou/>

Tooze A. (2025). Chartbook 402: Dual-circulation: travels through China in the summer of 2025. *Substack*. <https://adamtooze.substack.com/p/chartbook-402-dual-circulation-travels>

Tran H. (2022, October 24). Dual circulation in China: A progress report. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/dual-circulation-in-china-a-progress-report/>

lanticcouncil.org/blogs/econographics/dual-circulation-in-china-a-progress-report/

Tsentr ekonomichnoi stratehii. (2024). *Makroekonomichni prohnozy dlia Ukrainy 2024–2026 rr.* [Macroeconomic forecasts for Ukraine 2024–2026]. <https://ces.org.ua/>

Washington, D. C.: World Bank Group (2024). *China Economic Update*. Washington, D. C.: World Bank Group. <https://doi.org/10.1596/42697>

Wing C. (2023, October 12). The Dual Circulation Strategy: Boosting Domestic Demand and Increasing Imports. *Hong Kong Trade Development Council (HKTDC Research)*. <https://research.hktdc.com/en/article/MTQ2NDUyNjUwMA>

Yang X. & Zhang H. (2025). China's Civil-Military Integration and Regional Defence Innovation: A Quasi-Natural Experiment Based on National Industrial Zone Policy. *Defence and Peace Economics*, 36, 653–682. <https://doi.org/10.1080/10242694.2024.2403425>

Zhang Z. What is China's Dual Circulation Strategy?. *AMCHAM*. <https://www.amcham-shanghai.org/en/article/what-chinas-dual-circulation-strategy>

УДК 314.113:332.1:351  
JEL: F22; O15  
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-11-125-134>

## МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ: ПУБЛІЧНО-АДМІНІСТРАТИВНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

©2025 БІЛОУС М. О.

УДК 314.113:332.1:351  
JEL: F22; O15

### Білоус М. О. Міграційна політика та реінтеграція українців за кордоном: публічно-адміністративні виклики та можливості

У статті проаналізовано масштаби та наслідки міграційних процесів, що охопили Україну після 2022 року, та їхній вплив на регіональний розвиток у контексті післявоєнної реєміграції. На основі даних ОЕСР, Євростату, МОМ, Світового банку та українських наукових установ досліджено структуру вимушеного переміщення, рівні інтеграції українців за кордоном, зміни вікової та професійної структури населення, а також регіональні диспропорції, спричинені депопуляцією, руйнуванням інфраструктури та концентрацією внутрішньо переміщених осіб. Показано, що сучасна міграція має багатовимірний характер: різні групи населення відрізняються мотивами виїзду, рівнями адаптації та потенційною готовністю до повернення. Наголошено, що наміри повернення значною мірою залежать від безпекових умов, доступності житла, можливостей працевлаштування та якості державних послуг. Розкрито явище «міграційної інерції», що знижує ймовірність повернення зі збільшенням тривалості перебування за кордоном. Особливу увагу приділено групам жінок, дітей, молоді та висококваліфікованих фахівців, які потребують диференційованих підходів до реінтеграції. Проаналізовано європейський досвід повернення громадян: цифрові платформи, центри соціальної реінтеграції, програми підтримки бізнесу, моделі «цільового повернення». Наголошено, що Україна поки не має цілісної інституційної системи управління поверненням, що ускладнює планування демографічного відновлення. Зроблено висновок, що політика реєміграції повинна стати частиною стратегії післявоєнної відбудови та регіонального розвитку. Вона має поєднувати цифровізацію, підтримку інфраструктури, стимулювання зайнятості, соціальну адаптацію та зміцнення місцевих громад. Успішне повернення здатне компенсувати демографічні втрати, посилити людський потенціал і забезпечити стійкий розвиток України.

**Ключові слова:** міграція, реєміграція, демографічна політика, регіональний розвиток, післявоєнна відбудова, людський потенціал.

**Бібл.:** 21.

**Білоус Микола Олегович** – здобувач, факультет історії, права та публічного управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка (вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна)

**ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-9185-6842>

**Bilous M. O. Migration Policy and Reintegration of Ukrainians Abroad: Public Administration Challenges and Opportunities**

The article examines the scale and implications of migration processes that have affected Ukraine since 2022 and their impact on regional development in the context of post-war re-migration. Using data from the OECD, Eurostat, IOM, the World Bank, and leading Ukrainian research institutions, the study analyzes the structure of forced displacement, levels of integration of Ukrainians abroad, and shifts in the age and professional composition of the population. Special attention is given to regional disparities caused by depopulation, large-scale destruction of infrastructure, and the uneven distribution of internally displaced persons. The findings show that contemporary Ukrainian migration is multidimensional: different population groups vary in their motives for leaving, levels of adaptation, and readiness to return. The article highlights that return intentions are strongly influenced by security conditions, access to housing, employment opportunities, and the quality of public services. It also explores the phenomenon of "migration inertia," which reduces the likelihood of return as the duration of stay abroad increases. Particular focus is given to such groups as women, children, young people, and highly skilled professionals, who require differentiated re-integration strategies due to their distinct needs and vulnerabilities. The study analyses relevant European practices, including digital return-support platforms, local reintegration centers, business-support programs, and targeted return schemes for specific professional groups. It is emphasized that Ukraine currently lacks a comprehensive institutional system for managing return and reintegration, which complicates the planning of demographic recovery and regional development. The article concludes that re-migration policy must become an integral part of Ukraine's post-war reconstruction strategy. Effective reintegration requires the combination of digitalisation, infrastructure recovery, employment stimulation, social adaptation, and strengthened local governance. Successful return and reintegration have the potential to mitigate demographic losses, enhance human capital, and support sustainable regional development in Ukraine.

**Keywords:** migration, re-migration, demographic policy, regional development, post-war recovery, human capital.

**Bibl.:** 21.

**Bilous Mykola O.** – Applicant, Faculty of History, Law, and Public Administration, Zhytomyr Ivan Franko State University (40 Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

**ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-9185-6842>

Повномасштабна війна різко загострила існуючі демографічні дисбаланси в Україні та зробила міграційні процеси ключовим чинником регіонального розвитку. Масове вимушене переміщення населення, депопуляційні тенденції, руйнування інфраструктури та різні траєкторії адаптації українців за кордоном зумовили суттєву диференціацію між регіонами за чисельністю населення, віковою структурою, трудовим потенціалом і здатністю до відновлення. Частина центральних і західних областей за короткий час зазнала значного навантаження на соціальні послуги через вплив внутрішньо переміщених осіб, тоді як східні та південні регіони втратили критично важливу частину людського капіталу та матеріальної бази.

У цих умовах формування ефективної політики реєміграції та реінтеграції стає однією з ключових передумов післявоєнної відбудови. Повернення населення нерозривно пов'язане з безпечною ситуацією, доступністю житла, відновленням ринку праці, спроможністю інституцій та якістю державних послуг. Водночас різноманітний міграційний досвід українців формує складну систему потреб і бар'єрів, що мають бути враховані у державній політиці.

Проблема полягає в тому, що Україна вступає в повоєнний період із радикально зміненою демографічною структурою та значним масштабом зовнішньої міграції, але без цілісної системи управління поверненням, реєстрацією та підтримкою громадян, які перебувають за кордоном. Тому актуальність дослідження зумовлена необхідністю

інтегрувати демографічні, соціальні, економічні та інституційні чинники в єдину стратегію регіонального розвитку, здатну забезпечити повернення населення, зміцнити людський потенціал громад і мінімізувати ризики довгострокової втрати людського ресурсу.

Українські демографи приділяють значну увагу наслідкам війни для структури населення. У працях Е. Лібанової [1], О. Позняка, О. Гладун, С. Аксьонової [2] та аналітичних матеріалах Інституту демографії та соціальних досліджень ім. Птухи НАН України наголошується на різкому поглибленні депопуляції, структурних дисбалансах ринку праці, регіональних контрастах і ризиках довготривалої міграційної втрати людського капіталу. Українські дослідження також підкреслюють важливість інтеграції демографічних факторів у стратегії відбудови, оскільки регіони відрізняються за масштабами втрат населення, руйнувань і можливостями економічного відновлення.

Міжнародні організації, такі як ОЕСР, Євростат, Міжнародна організація з міграції та Світовий банк, фіксують безпрецедентний рівень української міграції та її вплив на Європу. У цих дослідженнях підкреслено високий рівень інтеграційної активності українців, масштаби переміщення дітей, зміни на ринку праці та довгострокові ризики «міграційної інерції». Окремі звіти також аналізують досвід країн ЄС у сфері реєміграції та підтримки повернення, що формує важливу базу для адаптації української політики.

**Мета статті** полягає у визначенні ключових напрямів удосконалення державної політики повернення та реінтеграції українських громадян у післявоєнний період з урахуванням демографічних тенденцій, регіональних відмінностей і міжнародного досвіду підтримки реєміграції.

Міграційні процеси, що охопили Україну впродовж останніх трьох десятиліть, стали однією з наймасштабніших і найдинамічніших соціальних трансформацій у сучасній історії держави. Хоча зовнішня трудова міграція українців активно формувалася ще в 1990-х роках, саме після 2014 року вона набула якісно нового змісту, коли до традиційних економічних мотивів додалися фактори безпеки, політичної нестабільності та руйнування інфраструктури внаслідок військових дій. Проте найпотужнішою хвилею міграції стала вимушена релокація мільйонів українських громадян після повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року. За даними аналітичного звіту ОЕСР, з цього моменту було здійснено понад 14 мільйонів перетинів кордону з України до сусідніх країн, що свідчить про безпрецедентні масштаби вимушеного виїзду населення [3, р. 36]. Станом на початок 2025 року UNHCR та Евростат оцінюють чисельність українців, які офіційно перебувають під тимчасовим захистом у країнах ЄС, у понад 4,1 мільйона осіб [4; 5]. Це найбільше зафіксоване переміщення населення в Європі з часів Другої світової війни, що створило безпрецедентні виклики для державного управління як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу.

Особливістю сучасної української міграції є її складна внутрішня структура. У межах цього масового руху простежуються різні категорії осіб: жінки з дітьми, літні люди, молодь, висококваліфіковані спеціалісти, студенти, трудові мігранти, релоковані IT-фахівці, а також особи, що вимушено перемістилися через бойові дії. Значна частка українців – це жінки віком 25–49 років, які виїхали разом із дітьми, тоді як чоловіки зазвичай залишалися в Україні через обмеження виїзду в умовах воєнного стану. Ця специфіка формує окремий набір викликів для політики повернення та реінтеграції, зокрема необхідність адаптації школи, медицини, соціальної інфраструктури та психологічної підтримки для дітей і сімей.

Водночас українська міграція вирізняється високими показниками інтеграційної активності. Згідно з доступними даними, у низці країн, що приймають українців, рівень працевлаштування вже перевищував 50%: наприклад, у Польщі у 2024 році він оцінювався в діапазоні 53–71% [6]. У країнах

ЄС в цілому, за даними ОЕСР, працевлаштування українських вимушених мігрантів перевищило 40% [7]. Це вищий рівень, ніж серед біженців з країн Близького Сходу та Африки, що пояснюється як рівнем освіти українців (понад 70% мають вищу або середню спеціальну освіту [8]), так і їхньою мотивацією до самозабезпечення. Значна частка українців працевлаштовується у сферах обслуговування, логістики, виробництва, догляду за літніми людьми, але зростає також частка зайнятих у сфері IT, освіти, медицини та соціальної роботи.

Попри високі рівні інтеграції, наміри повернення залишаються значними. За результатами низки опитувань, проведених у 2023–2024 роках Міжнародною організацією з міграції та іншими дослідницькими інституціями, від 60 до 90% українців за кордоном у тій чи іншій формі декларують бажання повернутися до України, насамперед «коли це буде безпечно» або після завершення війни [9]. Безпековий чинник стабільно посідає перше місце серед мотивів повернення, серед інших важливих умов респонденти називають можливість отримати житло, доступ до роботи, медичні послуги та освіти для дітей. У сукупності ці результати демонструють, що потенціал повернення є високим, однак його реалізація безпосередньо залежить від державної політики та параметрів післявоєнного відновлення.

Критично важливим фактором у цьому контексті є інституційна готовність України до повернення громадян. Після початку повномасштабної війни консульські установи України в країнах ЄС зіткнулися з безпрецедентним навантаженням: за даними МЗС і низки аналітичних центрів, кількість звернень до консульств у 2022–2023 роках зросла у кілька разів порівняно з довоєнним періодом. Значно збільшилися строки видачі паспортних документів, реєстрації актів цивільного стану та оформлення довідок. Водночас, на відміну від Польщі, Литви чи Португалії, Україна досі не створила центральний електронний реєстр громадян, що перебувають за кордоном. Це означає, що держава фактично не має точного уявлення про їхній соціальний статус, потреби, ринок праці, рівень освіти, сімейний стан, наявність дітей і потенційні плани повернення.

Для порівняння: Литва має платформу «Renkuosi Lietuvą», яка фіксує звернення литовців із понад 100 країн світу, забезпечує персональні консультації та веде облік компетенцій фахівців. Польща через «Powroty.gov.pl» пропонує онлайн-послуги, інструкції, поради та алгоритми дій для повернення. Португалія створила багаторівневу систему «Regresso», що пропонує юридичні, соці-

альні, трудові, житлові та податкові консультації. Ірландія має спеціальні програми підтримки ірландської діаспори, зокрема гранти на розвиток бізнесу та підтримку місцевих центрів для тих, хто бажає повернутися. Таким чином, європейські країни мають добре налагоджені інституційні системи роботи з громадянами за кордоном, тоді як Україна лише формує такі механізми.

Додатковим складним фактором є високий рівень інтеграції українців у країнах ЄС: наприклад, у Естонії приблизно 55% працездатних українців під тимчасовим захистом вже мають роботу, а в Литві цей показник оцінюється близько 50% [10]. Водночас, за даними Європейської Комісії, близько 700 000 переміщених дітей з України були зараховані до шкіл у країнах ЄС протягом 2023–2024 навчального року [11]. У цьому контексті питання реєміграції буде особливо актуальним протягом перших 3–5 років після завершення бойових дій, оскільки чим довше триває інтеграція, тим менше шансів на зворотний рух.

Демографічна складова також є критичною для розуміння потреби в ефективній політиці реєміграції. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, природне скорочення населення України у 2022–2023 роках становило понад 310 тисяч осіб щороку. Рівень народжуваності у 2023 році знизився до історичного мінімуму – 1,1 дитини на жінку, тоді як для простого відтворення населення необхідний показник складає 2,1. За прогнозами ООН, якщо не змінити динаміку, чисельність населення України до 2035 року може зменшитися до 32–33 мільйонів, а частка осіб віком 65+ перевищить 25%. За таких умов повернення навіть 15–20% українських мігрантів може стати критичним фактором для стабілізації демографічної ситуації [12].

Однак повернення залежить не лише від демографії чи економіки, а й від соціально-психологічних аспектів. Значна кількість українців пережили травматичні події, втратили родичів, житло або роботу. Це означає, що політика реєміграції повинна включати психологічну підтримку, програми соціальної адаптації, допомогу дітям із посттравматичними синдромами, підтримку сімей, що постраждали від війни. Європейські країни вже створили такі програми для своїх громадян у минулі десятиліття: наприклад, Хорватія у 2000-х роках забезпечувала масштабну психологічну підтримку для сімей, що повернулися після війни.

Україна має значний потенціал для повернення громадян, але цей потенціал може бути реалізований лише за умови створення ефективної політики реєміграції та реєнтеграції. Така політика

повинна включати адміністративні, економічні, соціальні, психологічні та інфраструктурні інструменти. Ключовим фактором успіху є створення сприятливого середовища, у якому громадяни бачитимуть перспективу професійного розвитку, стабільність державних інституцій, якісні публічні послуги, доступ до житла та безпеку.

Водночас формування стратегії повернення потребує врахування складних соціально-психологічних процесів, які впливають на поведінку мігрантів. Досвід дослідження постконфліктних міграцій у Хорватії, Боснії та Герцеговині, Грузії та Молдові свідчить, що рішення про повернення рідко буває одномоментним або лінійним. Люди зазвичай проходять кілька етапів осмислення: від гострого бажання повернутися одразу після завершення бойових дій до поступової адаптації за кордоном і перегляду планів. На рішення впливають не лише зовнішні умови, але й внутрішні трансформації особистості, які відбуваються внаслідок зміни соціокультурного середовища, доступу до нових можливостей і переосмислення власної професійної ідентичності. Саме тому політика реєнтеграції повинна бути гнучкою, диференційованою та здатною адаптуватися до різних категорій громадян.

При цьому важливо враховувати явище «міграційної інерції», коли тривале перебування за кордоном поступово знижує ймовірність повернення до країни походження. Міжнародні дослідження підтверджують, що саме тривалість проживання та глибина інтеграції в приймаюче середовище є одним із найсильніших чинників, що стримують реєміграцію. Зокрема, у звіті ОЕСР про динаміку повернень та повторної міграції зазначено, що з кожним роком перебування за кордоном зростає ймовірність остаточного закріплення в новій країні, оскільки люди адаптуються до місцевого ринку праці, соціальних сервісів, освітніх і медичних систем. Цей процес формує нові соціальні зв'язки, професійні траєкторії та можливості, які поступово зменшують мотивацію до повернення. У контексті України це означає, що перші роки після завершення активних бойових дій будуть вирішальними: саме в цей період можливість реєміграції є найвищою, тоді як із плином часу ймовірність повернення зменшується. Чим довше українці залишаються у країнах ЄС, тим сильніше вони інтегруються в нові життєві моделі, що знижує перспективи масового зворотного руху населення [13].

Ще одним важливим фактором є динаміка ринку праці в Україні. Значна кількість внутрішніх переселенців та мігрантів втратила роботу через руйнування підприємств, релокацію бізнесу та спад економічної активності. Для успішного

повернення державі необхідно створити стимули для відновлення виробництва, розвитку малого та середнього бізнесу, а також підтримки галузей, попит на які зростатиме під час повоєнної відбудови. Зокрема, за оцінками Світового банку, сфери житлового будівництва, енергетики, транспорту, промисловості, а також освіти, охорони здоров'я та ІТ мають стати ключовими точками зростання [14]. Це створює можливість для реемігрантів застосувати набуті за кордоном компетенції та повернутися в середовище, яке потребує їхніх навичок.

У контексті реінтеграції важливо врахувати також гендерний вимір. Оскільки більшість українських біженців – це жінки з дітьми, політика має передбачати інструменти, що враховують їхні потреби. Для жінок одним із ключових мотиваторів повернення є доступ до дитячих садків, шкіл, медичних закладів та безпечного житла. Крім того, важливо забезпечити можливість поєднання професійної діяльності з вихованням дітей. Дослідження, проведені в Польщі та Чехії, показують, що жінки, які отримали можливість роботи неповний робочий день або гнучкий графік, значно легше адаптувалися до ринку праці [15]. Україна може інтегрувати такі підходи у власну політику після повернення населення.

Одним із найбільших викликів є реінтеграція молоді та дітей. Вони часто адаптуються швидше, ніж дорослі, особливо в умовах доступу до якісної освіти, підтримки мовного середовища та соціальних служб. Проте саме це створює ризик того, що молодше покоління може втратити зв'язок з Україною. Для того, щоб повернення було привабливим, освітня система України має проходити глибоку модернізацію: наповнення програм актуальним змістом, підвищення цифрових компетенцій, інтеграція STEM-освіти, розвиток інклюзивності та підтримки дітей із травматичним досвідом війни. Важливо також запроваджувати програми обміну, літні освітні табори, спільні міжнародні проекти, щоб зберігати соціальні й академічні зв'язки українських дітей з батьківщиною.

Політика повернення має бути тісно пов'язана з політикою післявоєнної відбудови, адже повернення людей неможливе без відновлення інфраструктури. Понад 150 тисяч житлових будинків було зруйновано або пошкоджено. Відновлення житлового фонду, шкіл, лікарень, транспортної інфраструктури, комунальних мереж, дитячих садків та центрів соціальної підтримки – ключовий фактор, що впливатиме на рішення мільйонів українців. На практиці це означає, що політика рееміграції не може бути відокремленою від державних інвестицій у регіони та громад.

Україна може використати досвід Хорватії, де після війни реконструкція проводилася у три етапи: оперативне відновлення критичної інфраструктури, середньострокова реконструкція житлових кварталів та довгострокова стратегія регіонального розвитку. У Хорватії реемігрантам надавалися кредити зі зниженою ставкою, субсидії на ремонт житла, компенсації витрат на переїзд, а також податкові стимули [16]. Цей досвід є важливим з огляду на схожість масштабів руйнувань.

Для забезпечення успішної реінтеграції необхідно є цифровізація процесів. Європейські держави, такі як Литва та Португалія, продемонстрували, що цифрові платформи можуть значно зменшити адміністративний тиск на громадян. Портали «Renkuosi Lietuva» та «Regresso» стали центрами інформаційної та адміністративної підтримки для повернення. Україна могла б створити аналогічну платформу, яка міститиме інформацію про вакансії, житло, документи, освітні можливості, соціальні програми, консультації психологів та служби підтримки. Такі рішення допоможуть не лише спростити процедури повернення, але й забезпечать постійний зв'язок між державою та громадянами за кордоном.

Значну роль у рееміграції може відігравати також українська діаспора. За оцінками Інституту міграційної політики, у світі проживає понад 20 мільйонів людей українського походження [17]. Діаспора може стати джерелом інвестицій, експертизи, культурних і соціальних проектів, а також сприяти міжнародній інтеграції України. Роль діаспори є особливо помітною в Литві, де вона активно бере участь у політичному та культурному житті країни. Україна потребує сучасної політики взаємодії з діаспорою, яка не обмежуватиметься культурними заходами, а стане інструментом економічного й інтелектуального розвитку.

Нарешті, важливо усвідомлювати, що повернення українців не буде одномоментним. Це буде поетапний процес, який триватиме роками. Дослідження післявоєнних міграцій у Європі показують, що рееміграція відбувається хвилями: перша хвиля – емоційно мотивована, друга – економічно та професійно вмотивована, третя – пов'язана із бажанням повернутися на батьківщину в старшому віці. Тому українська політика повинна охоплювати короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективи.

Успішне повернення українців значною мірою залежатиме від здатності держави забезпечити відновлення соціальних зв'язків, які були порушені через вимушений виїзд. Соціальна інтеграція – це складний процес, що включає відновлення вза-

ємодії з місцевими громадами, робочими колективами, освітніми установами та системою охорони здоров'я. Люди, які прожили тривалий час за кордоном, нерідко стикаються з відчуттям відчуження під час повернення, оскільки соціальна структура в Україні також зазнала трансформацій. Це вимагає від держави впровадження програм підтримки, що не обмежуються адміністративними питаннями, а охоплюють адаптаційні зустрічі, групи взаємодопомоги, центри соціальної комунікації та консультативні платформи. Досвід Південної Кореї, Ірландії та Литви показує, що інтеграція людей, які повернулися, значно прискорюється завдяки роботі локальних центрів. Це такі своєрідні «місця соціальної реінтеграції», де громадяни можуть отримати консультацію, психологічну підтримку, інформацію про працевлаштування та спільноти за інтересами.

**В**ажливим аспектом є правовий статус українців, які довго перебували за кордоном. Частина з них отримала довгострокові дозволи на проживання або оформила статус, що забезпечує розширені соціальні гарантії у країнах ЄС. Це створює своєрідну «подвійну стабільність»: навіть за наявності емоційного бажання повернутися, люди прагнуть не втратити соціальних та адміністративних прав, які надають європейські держави. Тому Україні важливо передбачити механізми, які дозволять реемігрантам відчувати стабільність і впевненість. Це стосується як гарантій доступу до соціальних послуг, так і захисту прав у сфері працевлаштування, освіти та медицини. Можливим інструментом може стати запровадження спеціальних реєстрів реемігрантів або статусів, які полегшують їхню взаємодію з державними інституціями.

Важливою є також підтримка бізнесу. У багатьох країнах повернення стало успішним завдяки створенню програм підтримки підприємництва серед реемігрантів. Наприклад, Хорватія та Португалія надавали гранти для відкриття малого бізнесу, компенсували частину витрат на оренду приміщень, обладнання або зарплату працівникам [18]. Це дозволило значній частині реемігрантів не лише інтегруватися в місцеві економіки, а й створити нові робочі місця. Для України такі програми могли би стати важливим елементом відновлення економічної активності на місцевому рівні, особливо в регіонах, що зазнали руйнувань. Дослідження ООН показують, що малі та середні підприємства створюють сім із десяти формальних робочих місць, що робить цю модель надзвичайно перспективною для відбудови [19].

Серйозним викликом є також аграрний сектор, який традиційно забезпечує значну частку зайнятості в Україні. У багатьох громадах західних і

центральної частини значна кількість працездатних людей виїхала на сезонні роботи за кордон, що створило дефіцит робочої сили. Повернення цієї категорії мігрантів потребуватиме модернізації умов праці, підвищення зарплат, цифровізації сільського господарства, розвитку кооперативів та стимулювання інвестицій у сільські регіони. Інакше навіть після завершення війни аграрний сектор може відчувати структурний спад через відсутність достатнього людського ресурсу. Приклади Польщі та Литви, які зіткнулися з аналогічною проблемою після 2004 року, демонструють, що інвестиції в сільські громади та розвиток місцевої інфраструктури є ключовими для утримання трудових ресурсів [20].

Не менш важливим є культурний вимір повернення. Під час проживання за кордоном багато українців увібрали елементи культурної та соціальної поведінки приймаючих країн. Це стосується не лише мови, а й моделей комунікації, ціннісних орієнтацій, форм участі в громадському житті. Повертаючись в Україну, вони часто стикаються з різницею в соціальних нормах, очікуваннях і стилях взаємодії. Такий культурний дисонанс може призвести до тимчасових труднощів у реінтеграції, але водночас він створює можливість для оновлення українського суспільства, оскільки реемігранти приносять із собою нові моделі поведінки, нові професійні стандарти, нове бачення розвитку громади.

**П**овернення населення має також демографічний ефект, який є надзвичайно важливим для України. Депопуляція, що триває з 1990-х років, суттєво посилилася через війну. Природне скорочення населення перевищує 300 тисяч осіб на рік, а рівень народжуваності впав до історично низьких показників [21]. Повернення хоча б частини сімей із дітьми може стабілізувати демографічну піраміду, яка сьогодні вкрай дисбалансована. У багатьох регіонах України спостерігається різке старіння населення, що створює ризики для пенсійної системи, охорони здоров'я та ринку праці. Реєміграція може стати ключовим чинником демографічної стабілізації в середньостроковій перспективі.

Важливим аспектом є також питання соціальної згуртованості. Тривала міграція створює ризики соціальної фрагментації, тобто виникнення двох груп: тих, хто пережив війну в Україні, і тих, хто пережив її за кордоном. Дослідження, проведені у 2023–2024 роках, свідчать, що між цими двома групами інколи виникають непорозуміння, пов'язані з різним досвідом війни, різними моделями адаптації, різним рівнем доступу до ресурсів. Тому державі важливо інвестувати у програми соціальної єдності та порозуміння, спрямовані на подолання можливих розривів і зміцнення національної єдності.

Крім того, важливо передбачити можливість часткової або циркуляційної міграції. Частина українців, які здобули роботу за кордоном, можуть бути зацікавлені в тимчасових або сезонних моделях повернення. Наприклад, жити частково в Україні, але працювати дистанційно або здійснювати короткострокові поїздки до країн ЄС. Такі моделі циркуляції людського капіталу передбачалися в політиках Португалії, Іспанії та Італії, де держава визнавала, що не всі громадяни повернуться одразу або назавжди, але їхня часткова участь у соціально-економічному житті країни є надзвичайно цінною. Україна може адаптувати такі моделі, щоб зміцнити зв'язки з громадянами, які обрали змішану траєкторію життя.

Водночас слід враховувати, що повернення українців відбуватиметься в контексті глибоких трансформацій самої української держави. Після завершення війни відбудова країни вимагатиме не лише інфраструктурних і фінансових ресурсів, а й нового типу державної ефективності. Це означає, що інституції повинні не просто реагувати на потреби громадян, а демонструвати передбачуваність, відкритість і здатність працювати на випередження. Для багатьох українців, які прожили певний час у країнах Європейського Союзу, критичним фактором стане не лише доступ до соціальних послуг, але й загальна якість взаємодії з державою. Досвід цифровізації, спрощення процедур, підвищення стандартів обслуговування, який вони отримали за кордоном, сформував новий рівень очікувань. Саме тому модернізація державного управління має включати механізми зменшення бюрократичних бар'єрів, цифрові сервіси, прозорі адміністративні процедури та розвиток центрів надання адміністративних послуг як головних точок взаємодії між громадянами та державою.

Особливе значення матиме питання довіри. Повернення до країни, яка пережила масштабну воєнну агресію, неможливе без відчуття безпеки. За результатами досліджень МОМ, 28% українців називають безпековий чинник ключовим у процесі ухвалення рішення про повернення [9, р. 2]. Це означає, що відбудова системи цивільного захисту, модернізація укриттів, створення сучасних систем оповіщення, забезпечення регіонів необхідною кількістю медичних установ і підготовлених фахівців має стати не лише частиною відновлення інфраструктури, але й підґрунтям для повернення громадян. Сприйняття безпеки є не менш важливим, ніж її фактичний рівень, тому держава повинна працювати над покращенням комунікації в питаннях захисту населення та кризового реагування.

Ключовим аспектом успішного повернення буде інтеграція реемігрантів у місцеві громади. Україна з 2015 року активно реалізовувала реформу децентралізації, яка створила нову модель місцевого самоврядування. Сильні громади, які мають власні бюджети, повноваження й управлінську автономію, є ключовими акторами реінтеграційного процесу. Саме громади стануть тим рівнем, де людина вперше зіткнеться з українською реальністю після повернення: школами, лікарнями, соціальними службами, адміністративними структурами. Тому в межах політики рееміграції має бути передбачено розширення спроможності місцевого самоврядування. Можливою є модель, коли кожна громада створюватиме власні програми підтримки повернення, подібно до литовських муніципалітетів, які отримують державні дотації на адаптаційні послуги для реемігрантів.

На особливу увагу заслуговує питання інфраструктурного дисбалансу. Північні, східні та південні області України зазнали значно масштабніших руйнувань, ніж центральні чи західні. Це означає, що програми повернення повинні враховувати територіальні відмінності: у регіонах, що пережили повномасштабні руйнування, потрібні пріоритетні програми відновлення житла, дитячих садків, шкіл, лікарень та інженерної інфраструктури. Лише після того, як відбудеться відновлення критичних об'єктів, стане можливим повернення значної кількості населення. У цих регіонах рееміграція стане інструментом відновлення економічної активності: повернення молоді та людей працездатного віку забезпечуватиме робочу силу, необхідну для відбудови.

Україна також може використати моделі «цілового повернення», які застосовувалися в Хорватії та Грузії. Це програми, спрямовані на повернення конкретних категорій фахівців, яких бракує на ринку праці, наприклад лікарів, медичних сестер, будівельників, інженерів, вчителів, фахівців ІТ. Такі програми передбачають підвищені зарплати на перші роки роботи, забезпечення житлом, компенсацію переїзду, додаткові бонуси для сімей. Вони не лише стимулюють повернення, але й вирішують кадрові проблеми в стратегічних секторах.

Економічний потенціал повернення українців величезний. Для інтелектуальної еліти, науковців, університетських викладачів, дослідників, інженерів важливим фактором є доступ до сучасної наукової інфраструктури, міжнародних проєктів, грантових програм і академічних мереж. Значна частина українських науковців, які сьогодні працюють у Європі, мають унікальний потенціал для модернізації української освіти та науки. Їхнє по-

вернення можливе лише за умови, що Україна інвестуватиме у відновлення лабораторій, університетів, дослідницьких центрів, а також створюватиме умови для участі в міжнародних програмах, таких як «Горизонт Європа».

**Н**е менш важливо створити психологічну інфраструктуру для повернення. Війна спричинила масштабні травми, які торкнулися дітей, дорослих, сімей, людей похилого віку. Повернення до України, яка ще довго відновлюватиметься після війни, може бути емоційно складним. Тому необхідно створити мережу психологічних центрів підтримки, організувати тренінги з подолання стресу, забезпечити доступ до спеціалізованих фахівців. Європейський досвід свідчить, що ефективна психологічна допомога значно підвищує шанси на успішну реінтеграцію.

### ВИСНОВКИ

Міграційні процеси, що охопили Україну після 2022 року, стали безпрецедентними за масштабом і впливом на демографічну, соціальну й економічну структуру держави. Попри високий рівень інтеграції українців у країнах ЄС, значна частина з них декларує готовність повернутися за умови забезпечення безпеки, доступу до житла, роботи та якісних соціальних послуг. Це означає, що ефективна політика рееміграції повинна бути тісно пов'язана зі стратегією повоєнного відновлення, включати цифровізацію адміністративних процедур, модернізацію інфраструктури та зміцнення інституційної спроможності держави.

Повернення українців має потенціал стати важливим чинником економічного та демографічного відновлення. Повернені фахівці, підприємці та молоді сім'ї здатні підтримати розвиток ринку праці, прискорити модернізацію ключових галузей та стабілізувати демографічну піраміду, яка сьогодні є суттєво дисбалансованою через тривале природне скорочення населення та війну. Міжнародний досвід доводить, що держави, які створюють сприятливе середовище для повернення, отримують довгостроковий позитивний ефект у вигляді притоку знань, інвестицій і соціального капіталу.

Успіх політики повернення залежатиме від здатності України врахувати різноманітність міграційного досвіду своїх громадян, мінімізувати соціально-психологічні бар'єри, забезпечити доступність базових послуг і підтримати громади як основну ланку реінтеграції. Повернення українців не буде одномоментним процесом, але за умови цілеспрямованої державної політики та широкої міжнародної підтримки воно може стати важливою складовою відбудови та модернізації країни. ■

### БІБЛІОГРАФІЯ

1. Лібанова Е. М. Демографічні втрати України у війні. *Світогляд*. 2025. № 2. С. 34–40. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitoglyad/svit-2025-20-2/svitoglyad-2-2025-libanova-06.pdf>
2. Населення України: нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності / [І. Курило, С. Аксьонова, О. Гаврилюк та ін.]; за ред. І. О. Курила. Київ : Наукова думка, 2023. 165 с.
3. Assessing the Impact of Russia's War Against Ukraine on Eastern Partner Countries. Paris : OECD, 2023. URL: [https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/assessing-the-impact-of-russia-s-war-against-ukraine-on-eastern-partner-countries\\_3fdf0591/946a936c-en.pdf](https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/assessing-the-impact-of-russia-s-war-against-ukraine-on-eastern-partner-countries_3fdf0591/946a936c-en.pdf)
4. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. Luxembourg : Eurostat, 2024. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary\\_protection\\_for\\_persons\\_fleeing\\_Ukraine\\_-\\_monthly\\_statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics)
5. Ukraine Situation Data Portal. Geneva : United Nations High Commissioner for Refugees, 2025. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
6. Туча О., Співак І., Жолудь О. Українські мігранти: витрати, працевлаштування та вплив на економіки країн-реципієнтів. *VoxUkraine*. 02.07.2025. URL: <https://voxukraine.org/ukrayinski-migranty-vytraty-pratsevlashtuvannya-ta-vplyv-na-ekonomiky-krayin-retsypiyentiv>
7. What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine. Paris : OECD, 6 January 2023. URL: [https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine\\_e95955bf/c7e694aa-en.pdf](https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine_e95955bf/c7e694aa-en.pdf)
8. But T., Pulina T., Joukl M. The Influence of the Labor Potential of the Ukrainian Population's Migration to the EU Countries During the War. *Академічний огляд*. 2023. № 1. С. 220–230. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2023-1-58-16>
9. Sohst R., Tirado T., Salgado L., Slootjes J. Exploring Refugees' Intentions to Return to Ukraine. Brussels – Geneva: MPI Europe & IOM. 2025. URL: [https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpie-iom\\_ukraine-return-intentions-2024-final.pdf](https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpie-iom_ukraine-return-intentions-2024-final.pdf)
10. Botelho V., Hägele H. Integrating Ukrainian refugees into the euro area labour market. *European Central Bank*. 1 March 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230301~3bb24371c8.en.html>
11. How countries are addressing the integration of children from Ukraine in EU education systems. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://education.ec.europa.eu/news/how-countries-are-addressing-the-integration-of-children-from-ukraine-in-eu-education-systems>

12. Моїсєєв В. Україна втрачає населення: 52, 48, 42, 36, 32 мільйони – хто відновлюватиме країну. *The Page*. 29.11.2023. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/demografichna-situaciya-v-ukrayini-pid-chas-ta-pislya-vijni>
13. Return, Reintegration and Re-migration. Understanding Return Dynamics and the Role of Family and Community. Paris : OECD, 2024. URL: [https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/01/return-reintegration-and-re-migration\\_0e5de901/625fb5e6-en.pdf](https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/01/return-reintegration-and-re-migration_0e5de901/625fb5e6-en.pdf)
14. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. Washington, D. C.: World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
15. Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees. Luxembourg : Eurofound, 2024. URL: <https://assets.eurofound.europa.eu/f/279033/fe2e019347/ef23030en.pdf>
16. Reconstruction in Croatia. Building a better future together. Brussels : EU Enlargement, 2004. URL: [https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c60842d0-11e6-40da-bce3-e403943c4db6\\_en?filename=002\\_en.pdf](https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c60842d0-11e6-40da-bce3-e403943c4db6_en?filename=002_en.pdf)
17. Koinova M. The Diaspora's Mobilization Post-Invasion Has Provided Crucial Support to Ukraine. Brussels : Migration Policy Institute, 2024. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/ukraine-diaspora-mobilization>
18. Trkanjec Z. Croatia offers up to €26,000 for returning expats to start a business. Brussels : Euractiv, 2023. URL: [https://www.euractiv.com/short\\_news/croatia-offers-up-to-e26000-for-returning-expats-to-start-a-business](https://www.euractiv.com/short_news/croatia-offers-up-to-e26000-for-returning-expats-to-start-a-business)
19. 2025 Theme: Enhancing the role of Micro-, Small and Medium-sized Enterprises (MSMEs) as drivers of Sustainable Growth and Innovation. *United Nations*. 2023. URL: <https://www.un.org/en/observances/micro-small-medium-businesses-day>
20. Zegar J. S. The Transformation of Polish Agriculture and Rural Areas Since EU Accession. *Wies i Rolnictwo*. 2024. Nr. 4. S. 141–157. DOI: <https://doi.org/10.53098/wir.2024.4.205/06>
21. Статистичний щорічник України за 2023 рік. Київ : ДССУ, 2024. URL: [https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2023/zb/11/year\\_23\\_u.pdf](https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf)
- migration to the EU Countries During the War. *Akademichniy ohliad*, 1, 220–230. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2023-1-58-16>
- DSSU (2024). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2023 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2023]. [https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2023/zb/11/year\\_23\\_u.pdf](https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf)
- EU Enlargement (2004). *Reconstruction in Croatia. Building a better future together*. [https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c60842d0-11e6-40da-bce3-e403943c4db6\\_en?filename=002\\_en.pdf](https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c60842d0-11e6-40da-bce3-e403943c4db6_en?filename=002_en.pdf)
- Eurofound (2024). *Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees*. <https://assets.eurofound.europa.eu/f/279033/fe2e019347/ef23030en.pdf>
- European Commission (2024). *How countries are addressing the integration of children from Ukraine in EU education systems*. <https://education.ec.europa.eu/news/how-countries-are-addressing-the-integration-of-children-from-ukraine-in-eu-education-systems>
- Eurostat (2024). *Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics*. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary\\_protection\\_for\\_persons\\_fleeing\\_Ukraine\\_-\\_monthly\\_statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics)
- Koinova M. (2024). The Diaspora's Mobilization Post-Invasion Has Provided Crucial Support to Ukraine. *Migration Policy Institute*. <https://www.migrationpolicy.org/article/ukraine-diaspora-mobilization>
- Kurylo I., Aksonova S. & Havryliuk O. (2023). *Naselenia Ukrainy: narysy pro demografichniy stan krainy u pershe trydtsiatyrichchia nezalezhnosti* [Population of Ukraine: essays on the demographic state of the country in the first thirty years of independence]. Naukova dumka.
- Libanova E. M. (2025). Demografichni vtraty Ukrainy u viini [Demographic losses of Ukraine in the war]. *Svitohliad*, 2, 34–40. <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2025-20-2/svitoglyad-2-2025-libanova-06.pdf>
- Moisieiev V. (2023, November 29). *Ukraina vtrachaie naselennia: 52, 48, 42, 36, 32 miliony – khto vidnovliuvatyme krainu* [Ukraine is losing its population: 52, 48, 42, 36, 32 million – who will restore the country]. *The Page*. <https://thepage.ua/ua/economy/demografichna-situaciya-v-ukrayini-pid-chas-ta-pislya-vijni>
- OECD (2023). *Assessing the Impact of Russia's War Against Ukraine on Eastern Partner Countries*. [https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/assessing-the-impact-of-russia-s-war-against-ukraine-on-eastern-partner-countries\\_3fdf0591/946a936c-en.pdf](https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/assessing-the-impact-of-russia-s-war-against-ukraine-on-eastern-partner-countries_3fdf0591/946a936c-en.pdf)
- OECD (2023, January 6). *What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine*. [https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine\\_e95955bf/c7e694aa-en.pdf](https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine_e95955bf/c7e694aa-en.pdf)

## REFERENCES

- Botelho V. & Hägele H. (2023, March 1). Integrating Ukrainian refugees into the euro area labour market. *European Central Bank*. <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230301~3bb24371c8.en.html>
- But T., Pulina T. & Joukl M. (2023). The Influence of the Labor Potential of the Ukrainian Population's Mi-

- OECD (2024). *Return, Reintegration and Re-migration. Understanding Return Dynamics and the Role of Family and Community*. [https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/01/return-reintegration-and-re-migration\\_0e5de901/625fb5e6-en.pdf](https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/01/return-reintegration-and-re-migration_0e5de901/625fb5e6-en.pdf)
- Sohst R., Tirado T., Salgado L. & Slootjes J. (2025). Exploring Refugees' Intentions to Return to Ukraine. *MPI Europe & IOM*. [https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpie-iom\\_ukraine-return-intentions-2024-final.pdf](https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpie-iom_ukraine-return-intentions-2024-final.pdf)
- Trkanjec Z. (2023). Croatia offers up to €26,000 for returning expats to start a business. *Euractiv*. [https://www.euractiv.com/short\\_news/croatia-offers-up-to-e26000-for-returning-expats-to-start-a-business](https://www.euractiv.com/short_news/croatia-offers-up-to-e26000-for-returning-expats-to-start-a-business)
- Tucha O., Spivak I. & Zholud O. (2025, July 2). Ukrainski mihranty: vytraty, pratsevlashtuvannia ta vplyv na ekonomiky krain-retsypientiv [Ukrainian migrants: costs, employment and impact on the economies of recipient countries]. *VoxUkraine*. <https://voxukraine.org/ukrayinski-migranty-vytraty-pratsevlashtuvannya-ta-vplyv-na-ekonomiky-krayin-retsypiyentiv>
- United Nations (2023). *2025 Theme: Enhancing the role of Micro-, Small and Medium-sized Enterprises (MSMEs) as drivers of Sustainable Growth and Innovation*. <https://www.un.org/en/observances/micro-small-medium-businesses-day>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). *Ukraine Situation Data Portal*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- World Bank (2024). *Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released*. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
- Zegar J. S. (2024). The Transformation of Polish Agriculture and Rural Areas Since EU Accession. *Wiś i Rolnictwo*, 4, 141–157. <https://doi.org/10.53098/wir.2024.4.205/06>

**Науковий керівник – Пухкал О. Г.,**

доктор наук з державного управління, професор факультету історії, права та публічного управління Житомирського державного університету ім. Івана Франка